

DIYARBAKIRLI LEBİB'İN FARŞÇA ŞİİRLERİNİN TERCÜMESİ

Halil ÇEÇEN *

*Yrd. Doç. Dr. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, hcecen@dicle.edu.tr

Özet

Makalede Diyarbakırlı Lebib'in divanında yer alan Farsça şiirleri üzerinde durulmaktadır. Şiirler şekil ve içerik açısından incelenmiştir. Beyitlerin transkripsiyonlu metni yazılmış, altında Türkçe tercümeleri verilmiştir. Şiirlerdeki şikâyet teması üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: **Lebib, Farsça şiirler, şikâyet teması, transkripsiyonlu metin.**

TRANSLATION PERSIAN POETRY OF LEBIB OF DIYARBAKIR

Abstract

This article focuses on Persian poems in the Lebib's Divan of Diyarbakır. Poems were examined in terms of form and content. the text transcription was written of couplets and Turkish translation of the text are given below. Complaints theme were investigated in his Persian poems.

Key Words: Lebib, Persian poems, complaints theme, text transcription.

Giriş

Aynı coğrafyada gelişen dil ve edebiyatlar arasında bir etkileşimin olacağı muhakkaktır. Bu etkileşim dinî, siyasî, ekonomik gibi konularda kendini gösterir. Farşlarla aynı coğrafyada yaşayan ve aralarında din bağı oluşan Türkler de, özellikle İslâmiyet'in kabulünden sonra, Arapça ve Farsçanın etkisi altına girmişlerdir. Klasik Türk şairleri Fars edebiyatının etkisinde kalmış ve Farsça ile ilgilenmişlerdir. Birçok divan Şairi Türkçe divanları yanında bir divan oluşturacak kadar Farsça şiir yazmıştır. Bunun en büyük nedeni de İslâmiyet'i kabul eden ve daha sonra Arap alfabesini kullanarak batıya göç eden Türklerin önce Arapçayı ve daha sonra da Farsçayı devlet dili olarak kabul etmeleridir. Agah Sırrı Levent de, "Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri" adlı eserinde, Arapça ve Farsçanın Türkler üzerindeki hakimiyetini dile getirir. (bk. Levend, 1972: 5 vd.)

Türklerin İslam dinini kabul etmelerinden sonra Arap ve Fars edebiyatının etkisi altında gelişen Klasik Türk edebiyatımızın iyi anlaşılması için Fars edebiyatı ile olan ilgisinin iyi bilinmesi gerekir. Türk Edebiyatı ile ilgili bir inceleme ve araştırma yapılırken Fars Edebiyatının dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca Türkçe ile Farsçanın tarihi seyir içerisindeki münasebetleri, beraberlikleri ve karşılıklı etkileşimleri de göz önünde bulundurulmalıdır. (Bk. Ahmet Kartal, 2008: 15)

Selçuklu sultanlarının sarayında ve aydın zümrede bir Farsça hayranlığı vardı. Farsça yazılıp konuşuluyordu. Farsçanın bu hâkimiyeti 1277 yılında Karamanoğlu Mehmet Bey'in; "Bugünden sonra divanda, dergâhta, bargâhta, mecliste, meydanda Türkçeden başka dille konuşulmayacaktır" (Karamanlıoğlu: 1972: 59) mealindeki fermanına kadar devam eder.

Ancak Mehmet Bey'in bu yasağı da Farsçanın hâkimiyetini ortadan kaldıramamış ve Aşık Paşa'nın şu beyitlerine yansayan;

"Türk diline kimsene bakmaz idi
Türlere hergiz gönül akmaz idi
Türk dahi bilmez idi ol dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri" (Karamanlıoğlu: 1972: 66).

şeklindeki sitemli söyleyişlerine sebep olmuş ve bu gayretler Türkçenin sadece halk arasında kullanılan, edebiyat dili olarak kullanılamayan bir dil olduğu imajını silememiştir.

18. yüzyıl şairlerinden Diyarbakırlı Lebib de bu etkileşimden nasibini almış ve Farsçayı şiir yazacak kadar da öğrenmiştir. Şair Türkçe ve Farsçanın yanında Arapçayı da şiir yazacak seviyede bilmektedir.

Diyarbakırlı Lebib'in Türkçe kaleme aldığı, 5500 beyit civarında, oldukça hacimli divanında, Farsça yazılmış manzumeler şunlardır:

- Vezir Abdullah Paşaya yazılmış bir kaside.
- Çeteci Abdullah Çelebi'nin Farsça gazeline yapılan altı bentlik bir tahmis.
- Beş gazel.
- Dört Mu'amma.
- Mülemma başlığı altında beşi Arapça, beşi Farsça on matla' beyit.

Lebib Arapça ve Farsça beyitleri ayrı ayrı yazdığı ve mülemma başlığı ile verdiği bu beyitler aslında mülemma değildir. Çünkü gerçek mülemma aynı beyit içinde iki veya daha fazla dilin kullanılması ile oluşan şiirlerdir. Ayrıca divanın Türkçe şiirleri içine serpiştirilmiş bazı Farsça beyitler ile bazı Türkçe-Farsça mülemma beyitler mevcuttur. Ancak bu mülemmalardaki Farsça mısralar İran şairlerine aittir.

Recâ itdüm bir ehl-i hâle kim ketm eyleme benden
Nihân key mâned ân râzî k'ez-o sâzend mahfilhâ (Hafiz-i Şîrâzî)
(bk. Kadioğlu, 2005: 329)

Farsça Şiirler ve Türkçe Tercümelere ¹

Kaşîde

Vezîr-i müşârün ileyh el-Hâc 'Abdu'llâh Paşa hazretlerine def a-i râbi' ada mansıb-ı Âmid iken virilen Fârisî nazm-ı rengîndür

'Arz-ı hâl-i 'abd-i bî-şabr u şekîb
Dâ'î-i dîrîn-i iqbâlet Lebib

(Senin ikbalin için eskiden beri duacı olan, sabırsız kulun, Lebib'in, halini arz etmesidir)

Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilâtün / Fâ' ilün

- 1 Mâni' -i iksâr bâşed râst-güyî der-sühân
Z'in sebeb muhkem zedem mühr-i hamûşî ber-dehen

Doğru söylemek, sözde, çoğalmaya engel olur. (Doğru söyleyen az konuşur). Bundan dolayı suskunluk mührünü ağza kuvvetlice vurdum (Tamamen sustum).

- 2 Goncaem ne-g'şûd eger der-bâğ-ı 'âlem dûr n'îst
Der-mecâlis revnağ-ı gül yâft hâdrâ'ü'd-dimen

Meclislerde, çöplüklerin yeşilliği gülün parlaklığını buldu. (Bundan dolayı) eğer âlem bağında benim goncam açılmazsa (akıldan) uzak değildir.

- 3 Men ki dîdem Yûsuf-ı gül-râ çi kerd ihvân-ı 'aşr
Ney 'aceb ger beyt-i şî' rem mî-şevd beytü'l-hazen

¹ Lebib'in divanı üzerinde doktora tez çalışması yapan ve eseri yayımlayan İdris Kadioğlu, Farsça şiirlerin transkripsiyonu da yapmıştır.

Ben ki zamane kardeşlerinin gül Yusuf'a neler yaptıklarını gördüm. Şiirimdeki her beytin Beytü'l-hazen (Hz. Yakub'un evi) olmasında şaşılacak bir şey yok.

4 N'îst hem-rânende-i men lem-yuvakkır dürr-i bezm
Hem ne-mând ez-şoĥbet-i 'ilm ü ma'ârif dem-zeden

Kıymeti bilinmeyen meclis incilerini benimle süren yoktur (Benimle söz söylemede kimse yarışamaz). Hem, ilim ve marifetten söz eden de kalmadı.

5 Vaĥşetem ĥaddî ki yâbed bâften dûş-ı me-râ
Ez-reg-i târ-ı nigâh-ı çeşm-i âhû pîrehen

Yalnızlığım o dereceyi buldu ki, (sanki) sırtıma, ceylanın gözündeki (korkak) bakış ipliğinin damarından, gömlek örülmüş.

6 Ža' fem ez'âf u muzâ'af şod der-în devr-i sitem
Ža' f-1 tâli' za' f-1 çeşm ü za' f-1 dil za' f-1 beden

Bu zulüm, eziyet devrinde; talih, göz, gönül ve bedenin zayıflığıyla, düşkünlüğüm kat kat arttı.

7 Küşte çeşm-i lâğar-ı men çâr-sûy-ı renc ü ģam
Hey'et-i çeşm-i cefâ-sebĥam terâzû-yı mihen

Dört taraftan (saldıran) eziyet ve gam benim ince, zayıf gözümü öldürmüş (kör etmiş). Cefa içinde yüzen gözümün şekli, acıların terazisidir (acıların derecesini gösterir).

8 Der-cihân şod 'ömr maşraf 'usr-îrâdem hemân
Ĥikmet-i tedbîr-i menzil ez-'amel güm şod zi-men

İradem zayıf olduğu gibi dünyada ömür (de) israf oldu (tüken-di). Amelden dolayı evi idare etme becerisi elimden kaçtı (evi idare edemez oldum).

9 Bend-i zencîr-i 'anâ vü 'acz ü 'ayş u 'illetem
Ĥimmetî ey himmeteş dârû-yı derd-i dil-şiken

Zahmet, acz, yaşama ve hastalık zincirine bağlıyım. Ey iyiliği gönlü kırık olanın derdine ilaç olan (bana da) bir iyilik (yap)

10 Şu'le-i ĥod şem' zîr-i pâ ne-mî-baĥşed velî
Der-ziyâ-i âftâb în meşel n'âyed ĥasen

Mum kendi ışığını ayağının altına (dibine) vermez. Bu atasözü, güneşin ışığı hakkında güzel olmaz (uymaz).

11 Beyt-râ vaşf-ı 'atîĥ efzâyîş-i ĥürmet dihed
Ĥürmetem nâĥîş me-kün bâ-ĥilye-i pîrî be-ten

Eski olma özelliği beytin saygınlığını arttırır. Bedeni (bürüyen) yaşlılık elbisesi ile saygınlığımı eksiltme.

12 În teĝâfûl ez-şumâ der-ĥaĥĥ-ı men mesbûĥ ne
Tersem inhâyî resîd ez-nuĥĥ-ı erbâb-ı fiten

Bana karşı olan bu ilgisizliğin daha önce görülmüş (bir durum) değil. Korkarım fitnecilerin sözünden (sana) bir haber ulaşmıştır.

13 V'în teĝâfûl ez-şumâ der-ĥaĥĥ-ı men me'mûl nîst

Hem vefâyet nîst hâsî ey hıdîv-i mü'temen

Ve senden bana gelen bu tegafül beklenen, normal değildir. Ey kendisine güvenilen padişah, sözünü yerine getirmen yalnız bana has değildir (umumidir).

14 Bâ-çi cürm endâhtî âmâlem ez-dest ü nazâr
Mândeem der-künc-i nisyânet çü taqđîm-i kühen

Hangi suçtan dolayı arzularımı el ve gözden düşürdün (göz ardı ettin, gözden çıkardın). Eski bir hediye, eşya gibi bir köşede beni unutmuşsun.

15 Zîb-i cîbet şod meger tûmâr-ı taqđîm-i cedîd
Nesh kerdî nüshaem ey hibr-ı Ristâlis-fen

Yeni hediye olarak sunulan kitap, senin cebinin (yakarın) süsü oldu. Ey Aristo bilgili (Aristo kadar bilgisi olan) bilgin! Benim nüshamı iptal ettin (bozdun).

16 Pürsiş-i ahvâl-i men gûyâ ki pendârî harâm
Bâ-çi taqşîr ez-du' â-güyet çünîn rû tâften

Benim halimi sormayı sanki haram (yasak) sanırsın. Sana dua edene hangi suçtan dolayı yüz buruşturursun?

17 İinne ba' de'z-zanni işmün muşhaf-ârây-ı Hudâst
Ez-kudâmîn ber-nefis in sû'-i sevķ in sû'-i zan

'Zannın bir kısmı günahdır' (ayeti) Allah'ın kitabının (Kur'an'ın) süsüdür. Nefisteki bu kötü tahrik, bu kötü zan nereden gelmiştir.

18 Der-tahayyür haķķ u bâtıl çeşm (ü) gûşî rûz u şeb
Gûş-ı taşđîket dürûg-ı bî-merüvvet-râ me-zen

Hak ve batıl, göz ve kulak, gece ve gündüz hayrettedir. Alçak yalana tasdik kulağımı verme.

19 Behr-i taşşîl-i ma'îşet bî-nevâyet-râ me-hil
Der-be-der ebvâb-ı a' yân-ı Sitanbûl rûften

Yoksulunu, geçimini sağlamak için, İstanbul ileri gelenlerinin kapılarını süpürmek zorunda bırakma.

20 Hem sefer-râ tâb-ı ten nâ-bûd ü hem berg-i sefer
Mûmiyâ-yı re'y-i re'fet nih ber-in kesr-i mihen

Hem yolculuk için beden (ten) gücü, hem yol azığı yoktur. Bu acıların verdiği kırıklığın üzerine sevgi fikrinin mumyasını koy.

21 Bâ-heme gam dâmenem dest-i hünerverhâ girift
'Adl in bâ-tîg-ı kahret bîh-ı tezvîreş be-ken

Bütün gam ve kederlere rağmen hüner sahipleri(nin eli) eteğimi tuttu. Adalet budur ki, kahredici kılıcınla yalanan, hilenin kökünü kazasın.

22 Ber-kuşûr engeşt me-g'zârî melâz-ı ehl-i nazm
Pür-kuşûrest in şî' r ez-bî-şu' urî sâhten

Şairlerin sığınacağını kusurlu zannetmeyesin. Şiiri bilinçsiz olarak yazmak büyük eksiklikler.

23 Neyl-i fark-ı hâşiyet maķşûd-ı hüsn-i zâhirest
Der-hayâl ammâ ne hiss-i fark-ı âteş ez-çemen

Özellik zirvesine ulaşmak dış güzelliği içindir. Ancak, hayalde, ateşin çimenden farkı hissedilmez.

- 24 Bûs-ı desteş-râ zi-^ç illet ba^ç d-ez-în kudret nemând
Dâ^ç iyem bi^ç-ş-şıdķ ve^ç l-ihlâş der-sırr u ^ç alen

Hastalıktan dolayı Bundan sonra onun elini öpmeye güç kalmadı. Gizli ve açık, doğruluk ve ihlas ile duacıyım.

- 25 Hasb-i hâlet ^ç arz kün divân-ı âşaf-râ Lebîb
Tâ ki fermâyed cevâbeş ân vezîr-i zü^ç l-minen

Ey Lebîb! Derdini, sana cevap vermesi için, iyilikler sahibi vezirin divanına (büyük meclisine) arz et.

(Klasik Türk edebiyatında pek çok konuda olduğu gibi arz-ı hal, hasb-i hal ve şikayetname türünde de oldukça fazla şiir yazılmıştır. Bu türler için değişik nazım şekilleri kullanılmıştır. Şairler bu tür şiirlerle kendi isteklerini devlet adamlarına bildirmişlerdir.

“Bu tür şiirlerle şairler genellikle belirli kişi ya da kurumlardan değil kendi durumlarından şikayet edip niteliklerini belirtmiş padişah ya da devlet adamlarından uygun bir görev verilmesini istemişlerdir. İçinde buldukları maddi ve manevi koşullarını iyileştirilmesi isteğiyle arz-ı hal yazmışlardır.” (Batislam, 2009: 2)

Lebib’in yukarıdaki kasidesi de arz-ı hal türünde yazılmıştır. Lebîb’in divanında kendi durumunu anlattığı, Türkçe arz-ı hal, hasb-i hal ve şikayetname türünde şiirleri oldukça fazladır. Arz-ı hal türünde farsça tek örnek ise 25 beyitlik bu kasidesidir.

Lebib de devlet adamlarından; ailenin kalabalık oluşu ve maddi sıkıntısından dolayı maddi yardımın yanı sıra iyi bir meslek ve kariyer istemektedir. Şair kasidenin altıncı beytinde talih, göz, gönül ve beden zayıflığından bahseder.)

Tahmîs

Çeteci ^ç Abdu’llâh Paşanuñ Fârisî gazeline tahmîs-i muţarraf-ı Lebîb

Mef^ç ülü / Fâ^ç ilâtü / Mefâ^ç ilü / Fâ^ç ilün

- 1 Gül zîver-i çemen şod u nergis be-der gürîht
Ârî şeh-i şükûfe çü âmed nefer gürîht
Nî nî ğalat şod ân sühanem bî-ħaber gürîht
Tâ^ç bîr-i ħaķ zi-ħâtır-ı men ez-keder gürîht
Yek delķ-pûş âmed ü şad-tâcver gürîht

Gül çimenin süsü oldu ve nergis dışarı kaçtı. Evet çiçek şahı gelince nefer kaçtı. Hayır hayır bu sözüm yanlış oldu, habersiz (ağızından) kaçtı. Kederden dolayı, gönlümden doğru tabir kaçtı (çıktı). Derviş elbiseli biri geldi, yüz taç sahibi kaçtı.

(Bende şairin kendini övmesi ve “kaçış teması” işlenmiştir)

- 2 Der-sîneem çü hâl-i dil-i zâr dîdeend
Engüşt-râ zi-farķ-ı te^ç essüf gezîdeend
Tâ ez-ħarîm-i o ki enînî şenîdeend
An dem ki şu^ç lezâr-ı dilem-râ resîdeend
Ĝam sîne-kûb ü derd ü elem pür-keder gürîht

Sinemde inleyen gönlün halini gördüklerinde, aşırı üzüntüden, parmaklarını ısırmışlardır. Gönlümün külhanına yetiştiklerinde ta onun hariminden bir inilti duymuşlar. Gam sinesini dövdü dert ve elem, kederle dolu olarak kaçtı gitti.

- 3 İn bü^ç l-^ç aceb ki nâle-i zencîr-i pâ-y-ı men
Bûde^ç st ħârbân-ı heves-râ derâ-yı men
Be-g^ç zeşt çün zi-kâkül-i himmet hevâ-yı men
Eknûn zi-tîre baħti-i ħod hây hây-ı men

Âsâyişi ne-dâde be-sevdâ zi-ser gürîht

Çok şaşılacak şey budur ki, ayağımın zincirinin iniltisi (çıkardığı ses), istek kervanının çingırağı olmuştur. İyilik kakülünden hevesim kalmadı. Şimdi kara bahtımdan dolayı meydana gelen bağrıışmalarım sevdaya rahat vermediği için (sevda) baştan kaçtı.

- 4 Ez-behr-i nâhun âmeden in mûr-ı mâde-râ
Merdâne pençe mî-zened o hark-ı ‘ âde-râ
Bâ-çeşm-i i‘ tibâr niger in irâde-râ
Nevbet çü dâde hikmet-i haq gürg-zâde-râ
Z’ârâmgâh-ı pîşe-i hüd şîr-i ner gürîht

Bu dişi karınca turnağının çıkması için, o adet (perdesini) yırtmak için mertçe pençe vurur. Bu iradeye ibret gözüyle bak ki, Hakkın hikmeti kurt yavrusuna fırsat, ikbal verince, erkek aslan alıştığı ortamından kaçtı.

- 5 Cennet-serâ-yı dil-ber-i men rüft çün rakîb
Z’in gerdiş-i cefâ-yı felek gam me-ğor Lebîb
İnest ümîd-i men ki be-güyend ‘ an karîb
Ez-dest-i kahr-ı âşaf-ı dehr-i dehâ-naşîb
Yek latme horde tâ ki be-ka‘ r-ı şakar gürîht

Ey Lebîb! Dilberimin cennet sarayını rakib süpürünce (yüz sürünce) feleğin cefa veren bu dönüşünden gam yeme. Ümidim budur ki; yakın zamanda ‘deha sahibi felek vezirinin kahredici elinden bir şamar yemiş ve cehennem dibine kaçmış’ desinler.

- 6 Ey dâver-i hünerver ü destûr-ı Cem-şi‘âr
Hams-ı mübârek şode tahmîs-i cân-şikâr
Pür-kerdeem miyân-ı dü-mısrâ‘ -ı dürr-nişâr
Vahşet nümâyed ez-sühân-ı men ‘ aceb me-dâr
Her câ ki cevher âmed ez-ân pîlever gürîht

Ey hünerli padişah ve ey Cem alametli vezir! Can avlayan tahmis, mübarek beş(li) olmuş. İnci saçan iki mısra’ın arasını doldurdum. Benim sözlerimden korkarsa şaşırma. Cevherin geldiği her yerden seyyar satıcı kaçar.

Manzume şekil olarak her ne kadar ‘tahmis’ başlığını taşısa da aslında “inci saçan iki mısra’ın arasını doldurdum” ifadesinden taştir olduğu anlaşılıyor. Tahmiste, mısranın satırlarının üstüne eklemeye yapıldığı halde, taştirde iki mısranın arasına üç dize eklenir.

“Taştir, tahmisin başka bir biçimidir. Tahmiste gazelin her beytinin üstüne eklenen üç dize, taştirde mıraların arasına konur.” (Dilçin, 1992: 225)

Farsça Ğazeller

1²

Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün

- 1 Be-dil kerdem taşavvur gâbgâb-ı rengîn cemâlî-râ
Reh-âverd-i harem kerdem turunc-ı portakâlî-râ

O güzelin renkli gâbgabını gönülde tasavvur ettim. Portakal turuncunu harem hediyesi yaptım

- 2 Tehî-dil ‘ âşîkân ez-va‘ de-i pûçet ne-yâsânîd
Çi sûd ez-hem-zeden in câm-ı hâlî câm-ı hâlî-râ

Gönlü boş olan âşıklar senin verdiğin işe yaramaz, boş sözlerle rahat bulmadı. Bu boş kadehi boş kadehe çarpmanın (iki boş kadehi tokuşturmanın) ne faydası var.

- 3 Nîger çeşm-i humâreş zîr-i ebrû ger ne-mî-bînî

² Gazelde aşığın ‘vuslat’ özlemi vardır

Be-mescid mu‘ tekif mestâneğân-ı lâ‘ubâlî-râ

Eğer mescitte i’tikafâ girmiş lâubâli sarhoşları görmüyorsan, onun, kaşın altındaki mahmur gözüne bak.

4 Kücâ ümmîd-i vuşlat ân kadar mest-i tenük-ğüyest
Ki ne-t’vânem zi-hâl-i çeşm-i bîmâreş sü’âlî-râ

O kadar huysuz bir mesttir ki, nerde vuslat umudu (vuslat umudunu bırak), onun hasta gözlerinin durumunu bile soramıyorum.

5 Lebîb ez-bûy-ı pîrâhen vekâlet mî-ķoned farzâ
Be-‘arz-ı pîr-i Ken‘ân âverem ân şî‘r-i hâlî-râ

Diyelim ki Lebîb, gömleğın kokusu işini üzerine alırsa, bu hal şiiirini (duruma ait şiiiri) Ken‘an‘ın Pirine (Hz. Yakub‘a) sunarım.

2³

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün

1 Şod be-ğayr ez-kişt-i ‘âlem rızķ-ı müstevfâ naşîb
Bîn ki âmed mürğ-ı dil-râ ģabbetü’s-sevdâ naşîb

Alemin ekininden başkası tam nasıplendi (nasibi tam oldu). Gel gör ki gönül kuşuna habbetü’s-sevda nasip olarak geldi (Gönül kuşuna, gönlün ortasındaki siyah nokta nasip oldu).

2 Mî-nümâyed çeşm-i baģteş-râ serâb-ı tîh-i ģam
‘Ârif-i leb-teşne-râ deryâ şevved farzâ naşîb

Dudağı susamış arife deniz bile nasip olsa; yine onun baht gözüne, gam çölünün serabı görünür.

3 Dâne-i ģanzal birün-âyed zi-kerm-i bâğ-ı dehr
Ehl-i ‘irfân-râ me-bâdâ bâde-i ģamrâ naşîb

İrfân sahibi olanlara kırmızı şarap nasip olmasın diye, felek bağının üzüm asmasından ebucehil karpuzu tanesi çıkar.

4 Sîr-i çeşmân-ı tevekkül-râ dehed perverdigâr
Çün sadef ez-ķatre-i Nîsân teh-i deryâ naşîb

Sedefin denizin dibinde, nisan damlasından (yağmurundan) nasibini aldığı gibi, Allah (kendisine) tevekkül (edip) göz tokluğu olana verir.

5 Ey gül eyyâm-ı bahâr‘est ân çi bâşed ger koni
Ez-şemîm-i vaşl-ı tu yek şemmeî mâ-râ naşîb

Ey gül, bahar günleridir (mevsimidir). Senin kavuşmanın verdiği o güzel kokulardan bana tek bir koku nasip etseydin ne olurdu?

6 İn nevâl-i mâ‘ni-i ter k‘ez kalem bînî Lebîb
Şod zi-ğ‘ân-ı feyż-i destûr-ı cihân-ârâ naşîb

Ey Lebîb! Kalemde gördüğün bu taze mana hediyesi, cihanı süsleyen vezirin bereket sofrasından nasip oldu.

7 Bâsitü‘l-en‘âm ‘Abdu‘llâh Paşa k‘ez-dereş
Şod simât-ı luţf-ı ģûn-â-ğûn ‘âlem-râ naşîb

³ Başta hikmetli beyitlerden sonra övünme ve övme vardır.

Kapısından âleme, çeşit çeşit lütuf sofrası (dağıtmak) nasip olan, nimetler dağıtan Abdullah Paşa

8 Şafha-pîrâ-yı hünermendî ki ez-levh-i kıader
Geşt eşnâf-ı ma'ârif nüshâ-i o-râ naşîb

O sanatkârlık sayfasının süsleyicisidir ki kader levhasından çeşit çeşit bilgiler onun nüshasına nasip olmuştur.

9 Daygam-ı gâbü'l-veğâ k'ez pençe-i gîrâş nîst
Düşmeneş-râ cüz dem-i şemşîr-i hûn-pâlâ naşîb

(O öyle bir) savaş ormanının yırtıcı aslanıdır ki onun avlayıcı pençesinden düşmanın nasibi kan damlayan kılıcının keskin ağzından başka bir şey değildir.

10 İn hemîn ez-feyz-i te'sîr-i şafâ-yı bezm-i ost
Geşt mir'ât-ı dilem-râ cevher-i ma'nâ naşîb

Benim gönlümün aynasına mana cevherlerinin nasip olması, hep onun meclisinin safasının verdiği etkinin feyzindedir.

11 Rîşe-i âmâlem ez-hâk-i dereş be-g'seste nîst
Men der-ümmîdem ya bâşed yâ ne-bâşed yâ naşîb

İster nasip olsun ister olmasın, isteklerimin kökü onun kapısının toprağından kesilmiş değildir. (verse de vermese de, onun kapısından beklentilerim kesilmiş değildir.

Yukarıdaki gazel şekil olarak 'müzeyyel'dir. Şair mahlasını söyledikten sonra Abdullah Paşa övgüsünde beş beyit yazmıştır.

“ Şairler, bazen mahlaslarını söyledikten sonra gazellerine bir kişiyi övmek için bir ya da birkaç beyit eklerler. Bu gazeller Müzeyyel Gazel, eklenen beyitlere de Zeyl denir. (İpekten, 2004: 18)

3⁴

Fe' ilâtün / Fe' ilâtün / Fe' ilâtün / Fe' ilün

1 Cirm-i gül der-çemen-i hüsn-i tu dülâb şevêd
Gönce ez-şerm-i leb-i la' l-i tu mîzâb şevêd

Gülün cismi senin güzellik çimeninde dönme dolap olur. Gonca, senin la' l gibi dudaklarından utandığından oluk olur.

2 Ger şevêd nâşiye-sây-ı der-i an kıble-i nâz
Gird-i ebrû-yı şanem gûşe-i mihrâb şevêd

Put (gibi güzel sevgili)nin kaşının kıvrımı, o naz kıblesinin kapısına alını sürer(ek secde eder)se mihrabın köşesi olur.

3 Ez-tef-i mihr me-y-endîş be-şahrâ reften
Mihr der-nisbet-i ruhsâr-ı tu meh-tâb şevêd

Sahrada yürürken güneşin hararetini düşünme, güneş senin yüzüne nispetle mehtap (ay ışığı) olur.

4 Bî-tu nûşiden-i mey nîst kem ez-hûn-horden
Bâde der-hasret-i la' l-i tu ki hûn-âb şevêd

Sensiz şarap içmek, kan içmekten aşağı değildir (en az kan içmek kadardır) . Bade senin dudağının hasretiyle kanlı su olur.

5 Nev-bahâr âmed ü cûşîd Lebîbâ hûneş

⁴ Sevgiliyle ilgili teşbihler vardır

Bâde ħor na^ç re be-zen tevbe-gerân-ı ħ^vâb şevved

Ey Lebib ilkbahar geldi ve onun kanı coştı (kaynadı). Bade iç, nara at. (O) uykuya tövbe eder.

4

Mefâ^çilün / Mefâ^çilün / Mefâ^çilün / Mefâ^çilün

- 1 Dil ez-ħayret tabîb-i derd-râ cellâd pendâred
Niğâh-ı merħamet-râ neşter-i faşşâd pendâred

Gönül hayretten derdin tabibini cellat sanır. Merhamet bakışını haccamın neşteri sanır.

- 2 Çi san der-mülket-i ^ç aşk u maħabbet zindegî bâşed
Ki şâh-ı ħüsn-i men resm-i sitem-râ dâd pendâred

Benim güzellik şahımın eziyet etmeyi adalet sandığı aşk ve sevgi ülkesinde nasıl yaşanır.

- 3 Ne-bâşed devr-i ân ħâl-i meges-meşreb yaċîn kerdem
Ki la^ç let in siyeh-dil kâse-i ċannâd pendâred

O sinek huylu benin devri, zamanı olmadığına kesin inandım. Zira senin dudağın bu siyah gönlü şeker kabı sanır.

- 4 ^ç Aceb nî çeşmet ez-men bî-ħaber ger vaħşetî dâred
Ki ş-rem şayyâd pendâred

Eğer gözün bilmeden benden ürküp kaçarsa buna şaşılmaz. Zira ceylan (kendisinden) habersiz olanı (bile) korkudan avcı sanır.

- 5 Revân çün cedvel-i sîm'est eşkem her ki mî-bîned
Fezâ-yı sîneem-râ şaċn-ı Sa^ç d-âbâd pendâred

Gözyaşım gümüş arki gibi akmaktadır. (Laleye benzeyen yaralarla dolu) göğsümün alanını gören Sadabat meydanı sanır.

- 6 Lebîbâ gûş-ı ^ç âlem ser-be-ser çeşm-i ċalaċ-bîn şod
Ki feryâd u enînem nağme-i ^ç avvâd pendâred

Ey Lebib! Alemin kulağı baştan başa yanlış gören göz haline gelmiş (olmuş). Feryat ve inlememi (duyan) ud çalanın nağmesi sanır.

5⁵

Mefâ^çilün / Mefâ^çilün / Mefâ^çilün / Mefâ^çilün

- 1 Şehâ der-ħüsnet şod telef ^ç aċlem çî mî-gûyî
^ç İlâceş nîz ez-^ç adl-i tu mî-purseş çî mî-gûyî

Ey şah (ey sevgili) senin güzelliğinden benim aklım telef oldu ne diyorsun. Onun ilacını de senin adaletinden soruyorum ne diyorsun.

- 2 Femet-râ mîm ħ^vânend ehl-i dil ħ^vâhem ki mî-gûyem
Şode mîm-i mey-i Cennet der o müdgam çî mî-gûyî

Gönül ehli senin ağzını 'mim' diye adlandırıyorlar. Cennet 'mey'inin 'mim'i 'onun içinde eriyip kaynaşmıştır' demek istiyorum, ne diyorsun.

- 3 Me-râ ey çeşm-i gûyâ in çî siħr-endâzi-i cevri est
Zi-siħr-i ċamzeet men bî-zebân geştem çî mî-gûyî

⁵ Manzumede aşğın meydan okuması, fahiye vardır.

Ey konuşan göz! Bu bana eziyet veren ne sihir (okları) atmalardır? Senin gamzenin sihri yüzünden dilsiz olmuşum, ne diyorsun.

4 Sevâdeş vesme-i îmân-ı zühhâd'est mî-gûyend
Zi-zülfet şod revâc-ı küfr müstahkem çi mî-gûyî

Onun siyahlığı, zahitlerin imanının راستیdır derler. Senin zülfün yüzünden küfrün geçerliliği sağlamaştı, ne diyorsun.

5 Zebânet sâkiyâ ez-behr-i âzârem çi rencânî
Ki ez-câm-ı gamet mestem ne-dânistem çi mî-gûyî

Ey saki! Bana eziyet etmek için dilini niye yoruyorsun. Senin gamının kadehinden mestim, ne dediğini bilmiyorum.

6 Çi men fersûde-ten pîrem ne-geştem bî-haber ammâ
Ki men tilmîz-i Âgâh-ı Semerkandem çi mî-gûyî

Her ne kadar yorgun bedenli bir ihtiyar isem de, bilgisiz, habersiz olmadım. Çünkü Agah-ı Semerkandî'nin öğrencisiyim, ne diyorsun.

7 Lebîb înev-zemînem 'arza kun Dervîş Emîn-râ hem
Be-gû h'âhem cevâbeş ey 'Utarid-dem çi mî-gûyî

Ey Lebîb! Bu yeni toprağımı Derviş Emin'e sun. Söyle 'ey Utarit zamanlı (kurnaz), onun cevabını istiyorum, ne diyorsun.'

Farsça Mu'ammâlar

1 Be-ism-i Kâsım
Mef'ûlü / Fâ'îlâtü / Mefâ'îlü / Fâ'îlün
Şod cezr-i âhîr-i kareşet nîm nâm-ı tâm
Ber nişf-ı evvel-i sa'afeş nih berây-ı nâm
În-râ be-nih be-efser-i harfî ki mî-şevêd
Yek harf ez-miyâne-i ebced be-o tamâm

'Kareşet'in sonunun 'cezr'i tam ismin yarısı olur. İsim için 'Sa'feş'in ilk yarısının üzerine koy. Bunu 'Ebced'in ortasından bir harfin tacına koy, tamam olur.

2 Be-ism-i Kâfiy ü Kâmil u 'Andelîb u Şâdîk u Ayâz

Fe'îlâtün / Mefâ'îlün / Fe'îlün

Pây-ı Türkân birehne-bâd ez-post
Tâ şevêd pür-nişîb-i reh giryân

Türkler, yokuş aşağı yolu ağlayarak insinler diye, ayakları çıplak olsun.

3 Be-ism-i 'Oşmân

Mef'ûlü / Fâ'îlâtün / Mef'ûlü / Fâ'îlâtün

Z'ân mâr-ı zülf bâ-mâ âşüftegî resîde
Dehşet füzûn şod ez-dil men bî-nevâ ne-dîde

O yılan gibi zülüften (saçtan) bana perişanlık yetiştirdi (saçına aşık olup perişan oldum). Gönülden gelen korku arttı, ben yoksul, çaresiz (onu) görmemişim.

4 Mefâ' ilün / Fe' ilâtün / Mefâ' ilün / Fe' ilün

Du' â-yı ğayb çü şod-râcih ez-du' â-yı huzûr
Sezed ki 'afv-kunî der-ziyâret-i tu kuşûr

Gaybi (bir kişinin arkasında yapılan) dua, huzurda yani yüzüne karşı yapılan duaya tercih edilince; seni ziyarette kusuru affetmen uygun olur.

MÜLEMMÂ

Vezir-i müşârün ileyh hazretlerine Ramazânımı tebrik için virilen se-zebân nazm-ı mergûbdur

Fe' ilâtün mefâ' ilün fe' ilün

1 Dâverâ dâd-gîr ü dâverâ
Ruşatî kün kerem niyâz-i me-râ

Ey büyük adaletli vezir! Benim arzumu yerine getirmeye izin ver.

2 'Afv u safhest 'âdet-i Hâllâk
Mütehallik tûyî be-d-în ahlâk

Yaratıcının âdeti affetmektir. Sen bu ahlakla ahlaklanmışsın.

3 Bâğ-ı bezmet ne ez-Behişt kemest
Firâteş lik Dûzah-ı sitemest

Senin meclisinin bağı Cennetten eksik (aşağı) değildir. Ancak onun ayrılığı sıkıntı, zülüm cehennemidir.

4 Men esîr-i 'azâb-ı nîrânem
Mübtelâ-yı hulûd-ı hicrânem

Ben cehennem azabının esiriyim. Unutulmaz acının ebedi tutkunuyum.

5 Lehçe-i hâşş-ı men revem bârî
Zü'l-lisâneyn tâ ne-pendârî

Hasılı kendi öz lisanıma yani Türkçe'ye gideyim (döneyim), ta ki beni sadece iki lisan (Arapça, Farsça) sahibi sanmayasın.

KAYNAKÇA

- Batıslam, Hanife Dilek (2009), *Divanlardaki şikayet şiirleri*, Adana
Dilçin, Cem (1992), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu
Hasan Amid (H.1355), *Ferheng-i Amid*, Tahran: 10. Baskı
İpekten, Haluk (2004), *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Gergah Yayınları.
Kadioğlu, İdris (2005), *Diyarbakırlı Lebib, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı*, Malatya
Karamanlıoğlu, Ali (1978), *Türk Dili*, İstanbul: Dergâh yayınları
Kartal, Ahmet (2008), *Şiraz'dan İstanbul'a*, İstanbul: Kriter Yayınevi
Levend, Agah Sırrı (1972), *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu